

Szanowne Koleżanki i Koledzy,

Przedstawiamy dla Państwa informację o nadchodzących świętach, które proponujemy wykorzystać do przygotowania materiału dla uczniów, np. w formie prezentacji multimedialnej czy mapy pojęciowej, opowiadania o tradycji i zestawienie obchodów Wielkiej Nocy dawniej i dziś – zapisu tego w prowadzonym przez ucznia dzienniku lub śledzenie dzień po dniu działań podejmowanych przez naszych przodków dawniej i dziś oraz wielu innych ciekawych rozwiązań dydaktycznych. Święta Wielkanocne to także doskonały temat do zrealizowania w formie metody projektu - tytuły mogą być różne, np. Wielkanocy Zajączek, Jajko, itd. Warto zachęcić uczniów, aby sami wymyślili taki tytuł, który ich najbardziej zainteresował z tematyki świątecznej. Przed realizacją projektu nauczyciel powinien przygotować informację o tym, czym jest metoda projektu oraz jego etapy i zaprosić do wspólnej realizacji. Sądzę, że niektórzy rodzice chętnie włączą się do realizacji takiego projektu.

Życzymy miłej lektury i wielu inspiracji.

WIELKANOCNE TRADYCJE

Trochę historii

Solemitas Solemitatum, czyli uroczystość uroczystości - tak w VI wieku papież Grzegorz Wielki nazwał Wielkanoc. Następująca po zapustach - święcie końca zimy i zarania wiosny - poprzedzana Wielkim Postem, w czasie którego zima walczy z wiosną. Wielkanoc, to największa uroczystość kościelna.

Zwyczaje związane z obchodem Wielkiejnocy rozpoczynają się od Niedzieli Palmowej, dawnej zwanej Wierzbą lub Kwietną. Na ten dzień przygotowywane były palmy. Do ich wyrobu używano gałązek wierzbowych, leszczyny, trzciny, zielonych gałązek bukszpanu; barwinka, suszonych kwiatów suchołuski i wrotycze. Poświęcone podczas mszy św. palmy nabierają wg wierzeń ludowych niezwyklej mocy. W domu zatknięte za święty obraz miały chronić domowników przed złem i chorobą, a zabudowania i obejścia przed pożarem i uderzeniami pioruna. Połknięcie wierzbowej "kotki" miało ochronić przed chorobami gardła.

Następujący po Niedzieli Palmowej okres Wielkiego Tygodnia to czas wytężonej pracy w domu i obejściu. Bielono chaty, sprzątano mieszkania, przygotowywano paszę dla bydła, np. rżnięto siewkę. Prace te powinny być ukończone z nastaniem Wielkiego Czwartku. Tego dnia przystępowano do pieczenia ciast: mazurków, wielkanocnych bab, serników oraz wędzenia szynki i kiełbas. W Wielki Piątek nie można wykonywać ciężkich prac - rąbać drewna, wbijać gwoździ, stukać i hałasować. Należy pamiętać o wielkopiątkowym poście ścisłym tzn. pościć o chlebie i wodzie.

W kościołach ubierany jest grób Chrystusa. Przy grobie Chrystusa pełnili straż mężczyźni ubrani w galowe mundury straży ogniowej, w hełmach, z toporkami u pasa. Wielki Piątek i Wielka Sobota obfitują w uroczystości kościelne, podczas których kapłan dokonuje poświęcenia ognia, wody i jadła, czyli święconki albo święconego. Podstawą święconki, czyli potraw przygotowanych na wielkanocne śniadania, były ugotowane jajka (jajko - symbolizuje odradzające się życie) a także chleb, sól i pieprz, korzeń chrzanu, pęto kiełbasy, kawałek szynki lub pieczonego mięsa i drożdżowe wielkanocne baby. Barwione na jednolity kolor w wywarach roślinnych jajka na święconkę nazywały się kraszankami. Po wyskrobaniu na kraszankach wzoru: kurzej stopki, spirali, krzyżyków, gałązek - jajka zmieniały nazwę na pisanki. Należało pamiętać o włożeniu do koszyka ze święconką baranka z chorągiewką symbolizującego Zmartwychwstałego Chrystusa. Do kościoła ze święconką szły całe rodziny, aby pomodlić się przy grobie Chrystusa.

Wielką Niedzielę rozpoczynała Msza Św. zwana rezurekcyjną, na której powinien być każdy, kto chciał być zdrowy i mieć pomyślny rok. Gospodarze z całą rodziną udawali się na mszę rezurekcyjną furmankami. W drodze powrotnej do domu furmanki ścigały się. Kto pierwszy dojechał do wsi, u tego miało wyrosnąć najładniejsze zboże i pierwszy miał ukończyć żniwa. Po powrocie z kościoła cała rodzina zasiadała do wspólnego śniadania. Rozpoczynano od podzielenia się jajkiem i składania sobie życzeń pomyślności i zdrowia. Przy czym cząsteczki jajka należało brać palcami, bez użycia widelca. Na stole był barszcz czerwony z jajkami i szynką, chleb, kiełbasy, pieczone mięsa. Z ciast - drożdżowe baby, mazurki, serniki.

W pierwszy dzień świąt wielkanocnych nie składano wizyt sąsiedzkich ani towarzyskich, bo było to święto rodzinne. Nie wykonywano żadnych prac, bo kto by np. przyniósł drewno do izby, nie pozbyłby się przez cały rok mrówek i innego robactwa. W "leja", tzn. drugi dzień świąt wielkanocnych od samego rana polewano się wodą na znak, że Żydzi nie wierzyli w Zmartwychwstanie Chrystusa. Cały dzień chłopcy zwani

dyngusiarzami chodzili od chaty do chaty i polewali wodą panny, te z kolei gościły ich wielkanocnymi smakołykami lub obdarowywały jedzeniem.

Wiele wielkanocnych zwyczajów i obrzędów dotrwało do naszych czasów. O wiele należałoby zapytać starsze osoby z rodziny lub sąsiadów i do tych tradycji wrócić.

JAJKO WIELKANOCNE

W mitologiach wielu ludów można znaleźć opowieść o jajku, z którego powstał świat. Jajko uważano również za symbol zmartwychwstania, ukrytego w zarodku nieustannie odradzającego się życia w przyrodzie, tajemniczej siły istnienia. W symbolice chrześcijańskiej zostało skojarzone ze świętem Zmartwychwstałego Chrystusa. W ludowych wierzeniach jajo było lekarstwem na chorobę, urok, chroniło przed pożarem, pomagało zdobyć upatrzoną dziewczynę albo chłopaka, zapewniało urodzaj, szczęście i pomyślność. Taczanie jaja po ciele chorego miało "wlewać" w niego nowe siły. Noworodka myło się w wodzie, do której wkładano, poza innymi przedmiotami mającymi zapewnić szczęście i bogactwo, również jajo. Wydmuszki pisanki wielkanocnych położone pod drzewami owocowymi miały chronić je przed szkodnikami. Wierzono, że wrzucone w płomień ugaszą pożar. Zwyczaj zdobienia jaj i wykorzystywania ich w celach magicznych sięga starożytności. Wykorzystywano je w obrzędach pogrzebowych i związanych z kultem zmarłych. Najstarsze pisanki - datowane na III w. - odnaleziono w grobowcach i wykopaliskach w Asharah na Bliskim Wschodzie. Sztuka zdobienia jajek znana była Egipcjanom, Persom, Chińczykom, Fenicjanom, Grekom i Rzymianom. Najdawniejsze polskie pisanki pochodzą z X w., choć przyjmuje się powszechnie, że zdobienie jaj było znane Słowianom już wcześniej.

Jajka malowane na jeden kolor (zazwyczaj czerwony) to kraszanki, malowanki lub byczki. Jajka ozdobione jedno lub wielobarwnym deseniem naniesionym na jednolite tło nazywa się pisankami. Znane są jeszcze rysowanki, skrobanki, nalepianki i wyklejanki. Najbardziej rozpowszechniona jest jednak nazwa pisanka, którą określa się dziś każde zdobione jajko, bez względu na rodzaj zastosowanej techniki. Kościół początkowo zabraniał jedzenia jajek w okresie wielkanocnym. Dopiero w XII w. zakaz ten cofnięto, nakazując jednak odmawianie przed posiłkiem specjalnej modlitwy, gdyż Święta Wielkanocne nałożyły się na prastare święta pogańskie, poświęcone zmarłym. Jajko, jako dające początek nowemu życiu, było uważane za istotę żywą i ożywiającą, element siły twórczej i wzmacniającej. Z tego powodu odgrywało ono ważną rolę m.in. w obrzędach związanych z kultem zmarłych.

W minionych wiekach pięknie wykonane jajko wykorzystywano jako prezent. Obdarowywano nimi dzieci, krewnych, znajomych i przyjaciół. Pełniły one też rolę wykupu w obrzędach wielkanocnych, np. w czasie smagania, dyngusu, chodzenia z barankiem lub kurkiem. Jajo wykonane ze złota i kamieni szlachetnych było kosztownym prezentem. Panna mogła dostać także słodkie jajo z czekolady i marcepanu - czasem znajdowała w nim pierścionek z brylantem, ofiarowany przez adoratora. Tak od XVIII w. obdarowywano się w wytwornym towarzystwie. Do najdroższych i najpiękniejszych jaj wykonanych ze szlachetnych metali i kamieni należą jaja z pracowni Faberge.

ZAJĄCZEK

W wielu kulturach, począwszy od starożytności, zając był symbolem odradzającej się przyrody, wiosny i płodności. Czczony i otaczany kultem z racji swojej witalności, bywał także uznawany za symbol zmysłowości i tchórzostwa. Wierzono również, że pod postacią zająca ukazują się wiedźmy na rozstajnych drogach. W XVII w. skojarzono go z jajkiem wielkanocnym. Do Polski dotarł prawdopodobnie z Niemiec na początku XX w. Współcześnie jest raczej świątecznym rekwizytem niż bohaterem obrzędu.

Zwyczaje wielkanocne na świecie

- Pascha u Żydów - uroczystość obchodzona na pamiątkę wybawienia Izraelitów z niewoli egipskiej. Uczta paschy miała charakter ofiarny; baranek musiał być bez skazy i jednoroczny. Należało go wybrać dziesiątego dnia miesiąca nizan, a czternastego dnia zabić. Nie wolno mu było łamać kości. Spożywano go stojąc, mając biodra przepasane, obuwie na nogach i kij podróżny w ręku. Odczytywano odpowiednie wersety z Biblii opisujące wybawienie pierworodnych Izraela od śmierci, odmawiano specjalne modlitwy i śpiewano okazjonalne pieśni.
- Wielkanoc u Prawosławnych jest największą uroczystością roku. Obowiązuje pięciodniowy post, w czasie którego podczas nabożeństw nie śpiewa się radosnych pieśni liturgicznych i zwiększona jest liczba czytań biblijnych. W środy i piątki msza święta zastąpiona jest *Liturgią Uprzednio Poświęconych Darów* odprawianą także w Wielkim Tygodniu od poniedziałku do środy. W Wielki

Czwartek czyta się "12 Ewangelii" (fragmenty o męce pańskiej), wierni trzymają zapalone świece, które niezgaszone starają się donieść do domu. W Wielki Piątek nie ma mszy, a wierni gromadzą się na czytaniu Pisma Świętego i śpiewaniu psalmów. Wieczorem odbywa się tzw. "Wieczernia" - nabożeństwo, którego treść przedstawia śmierć i pogrzeb Chrystusa. Na zakończenie, na środek cerkwi wynosi się całun, na którym wyobrażony jest Chrystus leżący w grobie - od tej chwili do Wielkanocy milkną dzwony, obowiązuje post ścisły.

W Wielką Sobotę, przed północą rozpoczyna się rezurekcja wielkanocna, która wraz z procesją trwa kilka godzin.

- Na Półwyspie Bałkańskim w Wielki Czwartek rozpoczyna się malowanie pisanek, którym przypisuje się magiczną moc - przechowywane przez cały rok mają strzec od nieszczęść, a zakopane chronią winnice przed gradem, na pola sprowadzają urodzaj, natomiast w pasiekach strzegą pszczoły od pomoru. Przemycie wodą w której moczyły się pisanki, oczu chroni je przed chorobą.
- Wielkanoc u katolickich Serbów rozpoczyna się pojawieniem na polnych drogach jeźdźców w czarnych płaszczach i kapeluszach, z kościelnymi chorągwiami w ręku. Okrążają oni pola, łąki i lasy aby uzyskać urodzaj.

NAJSTARSZE TRADYCJE WIELKANOCNE W RÓŻNYCH REGIONACH POLSKI:

- w Pruchniku nad Sanem w Wielki Czwartek odbywa się "palenie Judasza" - główny aktor tej ceremonii - sędzia i oskarżyciel w jednej osobie - ciągnie odciętą od stryczka słomianą kukłę Judasza, którą zebrana gawiedź okłada kijami, aby potem spalić, a resztki utopić w rzece;
- rywalizację o wystawienie najbardziej widowiskowych straży przy grobie Jezusa toczą między sobą społeczności Przeworską, Łańcuta, Woli Rzeczyckiej i Grodziską odziani w orientalne szaty, a niekiedy w czarne garnitury i czaka ułańskie "strażnicy" wyglądają bardzo efektownie;
- w nocy z niedzieli wielkanocnej na poniedziałek mieszkańców wsi Dobra w południowej Małopolsce odwiedzają ubrani w słomiane czapki i futra "dziady śmigustne", mogą oni przestraszyć wszystkich, dla których obca jest ta tradycja: stukają kijami do domostw, zbierają datki, a przy tym nic nie mówią tylko świszczą i turkają nawiązując swoim zachowaniem do biblijnych wysłanników żydowskich, którzy nie uwierzyli w Zmartwychwstanie Chrystusa, w wyniku czego stracili mowę;
- najsłynniejsze widowiska pasyjne przedstawiające przebieg Męki Pańskiej, w których występują zakonnicy i mieszkańcy pobliskich miejscowości, odbywają się w Kalwarii Zebrzydowskiej, Kalwarii Pałacowskiej i w Górze Kalwarii;
- na Podhalu do święconki oprócz jaj, kielbasy czy baby wielkanocnej wkłada się też banany, pomarańcze i owoce kiwi;
- na Kaszubach w Poniedziałek Wielkanocny nie polewa się panien wodą, lecz lekko smaga wierzbowymi witekami.

Literatura :

Hanna Szymanderska: Polskie tradycje świąteczne, Świat Książki, 2003

Materiał przygotowała:

Jolanta Choprzępa we współpracy z Jadwigą Iwanowską